

MİLLİYETÇİ İSYANLAR BAĞLAMINDA ARNAVUTLUK'TA KOMİTE VE ÇETELERİN ROLÜ

Yüksel BAYIL¹

Özet

19. yüzyılda Osmanlı Balkanlarındaki ulusal ayrılıkçı hareketler, dini ve kültürel farklılıklardan dolayı Arnavutlar arasında daha geç ortaya çıkmıştır. Arnavutluk isyanları, ilk zamanlar bağımsızlıktan ziyade 1878 Berlin Anlaşması kararlarının bölgede tatbik edilmesine karşı ortaya çıkmıştır. Sonraları ise II. Abdülhamit yönetimi ile İttihat ve Terakki Cemiyeti yönetiminin, bölgedeki statükonun korunması için aldığı tedbirlere karşı bir tepki olarak kendini göstermiştir. Bu süreçte bağımsızlık isteyen birçok Balkan ulusu gibi Arnavutlar da çete/komite faaliyetleriyle kendi menfaatlerini korumaya ve isteklerini elde etmeye çalışmışlardır. Bu çalışmada 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başındaki siyasi gelişmeler neticesinde Arnavutluk'ta ortaya çıkan çete faaliyetlerinin ve gizli örgütlenmelerin, Arnavutluk'un bağımsızlığındaki rolü ve bölgenin siyasi yapısının şekillenmesindeki etkisi ortaya konulacaktır.

Anahtar Sözcükler: Osmanlı Devleti, Balkanlar, Arnavutluk, milliyetçilik, çete faaliyetleri

THE ROLE OF THE KOMITAJI AND THE BAND IN ALBANIA IN THE CONTEXT OF NATIONALIST REBELLION

Abstract

In the 19th century the nationalist separatist movements of the Ottoman Balkans occurred relatively later among the Albanians because of their cultural and religious differences. The Albanian rebellion in the first place was against the application of decisions of the Berlin Treaty in 1878 in the region rather than the ambition for independence. Then, it transformed into a reaction against measures taken by II. Abdulhamit and the Committee of Union and Progress to protect the status quo in the region. In this period, Albanians tried to protect their self-interest and reach their desire with the activities of gangs like many Balkan nations that demanded

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. babaninoglu@gantep.edu.tr

independence. In this study, the role of gang activities and secret organizations, emerged as a result of political developments at the end of the 19th and the beginning of the 20th century, and their effects on the independence of Albania and the political structure of the region, are examined.

Keywords: Ottoman State, Balkans, Albania, nationalism, band activities

Giriş

Fransız Devriminin dünyaya kazandırdığı, insan hakları, özgürlük, milliyetçilik ve eşitlik gibi kavramların Balkan coğrafyasında kısa sürede yayılması ve Büyük Güçlerin bölgedeki çıkarlarından dolayı Osmanlı Devleti, 19. yüzyıl boyunca milliyetçi ayaklanmalarla karşı karşıya kalmıştır. Bu dönemde kendi ulus devletlerini kurmak isteyen Balkan halkları, Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmış ve gerek gördüklerinde türlü yöntemlere başvurmuşlardır. Bu yöntemlerin başında ise bilhassa devletin siyasi ve ekonomik gücünün zayıfladığı dönemlerde ortaya çıkan komitecilik ve çetecilik hareketi yer almıştır. Bahsi geçen komitecilik ve çetecilikten kasıt, sıradan bir yol kesme ve soygun hadisesi olmayıp, milli bir gaye doğrultusunda birleşerek mevcut düzene karşı yapılan gayrinizami savaşlardır. (Safi, 2012, s. 91). 19. ve 20. yüzyıllardaki çetecilik faaliyetleri incelendiğinde, bunların devlete karşı sosyal ve ekonomik başkaldırının yanında siyasi ya da bağımsızlık hareketi şeklinde kendini göstermesi, bu durumu kanıtlar niteliktedir (Çanlı, 2011, s. 278). Ayrıca komitelerin ortak amaçlarına bakıldığında kuruldukları bölgelerde asayiş bozarak Osmanlı Devleti'nin güçsüzlüğünü ortaya çıkarmak, yabancılar da dahil seçilmiş hedeflere karşı terörist eylemler yaparak Avrupa müdahalesini sağlamak ve böylece bağımsızlıklarını ilân etmek olduğu görülecektir (Adanır, 1995, s.48-49). Nitekim gerek Yunan bağımsızlık sürecinde, gerekse Bulgaristan'ın Makedonya'yı kendi topraklarına katma çabalarında komite ve çete faaliyetlerine sıkça başvurulmuştur. 20. yüzyıl başlarına gelindiğinde, bölgedeki bu faaliyetlerden etkilenerek varlığını hissettiren diğer bir komitecilik ve çetecilik hareketi ise Arnavutlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada, Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve İslam Araştırmaları Merkezi'nden temin edilen belgeler ile döneme ait hatırat² ışığında, Arnavut milliyetçi ayaklanmaları kapsamında çete ve komitelerin faaliyetleri, idare şekli, finansmanı ve bunun bağımsızlık sürecine etkisi tartışılacaktır.

Arnavutluk, Balkan yarımadasının batı ucunda, ulaşım elverişli olmayan sarp ve kayalık bir coğrafyaya sahiptir (Bilge, 1991, s. 383). Arnavut tabiri, Osmanlılar tarafından Arnavut topluluğunun bulunduğu yerler anlamında kullanılmıştır (Özcan, 20011,s.2; Şıvgın,

² (Debre Mebusu Basri, 2015); (Faik Bey Konitza, 2018); (İsmail Kemal Bey, 2016) ; (Sinro 2011); (Süreyya Bey, 2009); (Şerif, 1999) .

2003, s.131). Osmanlı idaresine geçinceye kadar çeşitli nüfuz sahalarına ayrılan (Türker, 1996, s.6) bölgeye Türkler ilk kez 1337 yılında Aydınolu Umur Bey sayesinde geçmiştir (Bilge, 1991, s.384; İnalçık, 2005, s.22; Nicol, 1999, s.192). Osmanlı Devleti ise Arnavutluk topraklarına 1387'de girebilmiş, elverişsiz yüzey şekilleri nedeniyle bölgenin fethi 1479 yılında gerçekleştirilebilmiştir.

Coğrafyanın elverişsiz olması, bölge halkının dahi kendi içinde bölünmesine neden olmuştur. Arnavutluk'un kuzey kısmında Gegler (Kigalık), güney kısmında ise Tosklar (Toskalık) yerleşmişlerdir. Gegler ile Tosklar arasında lehçe farkının yanında görünüş ve sosyal davranış bakımından da farklar olup Gegler, Tosklara nazaran milli kimliklerini korumada muhafazakar bir yapıya sahip olmuşlardır (Bilge, 1991,s. 384). Nitekim Tosklar, Rumlar ile karıştıkları için dillerine pek çok Rumca kelime yerleşmiştir (Ağanoğlu ve Yıldıztaş, 2008, s.253). Kigalık kısmı ayrıca ikiye ayrılmış, dağlarda ve yüksek yaylalarda yaşayanlar Malisör diye adlandırılmıştır (Türker, 1996, s.6). Arnavutlar arasında coğrafi şartlardan kaynaklanan bölünmenin yanında dini ve mezhepsel bölünme de mevcut olup, kuzeyde Katolikler, güneyde Ortodokslar yaşamıştır. Bölgenin Osmanlı hakimiyetine geçmesinden sonra ise Orta Arnavutluk'ta İslamiyet benimsenmiştir (Birecikli, 2010, s.45). Ancak bunların kendi aralarında farklılıklar mevcut olmuştur. Güneyde yaşayan Müslümanlar Bektaşilik çerçevesinde birleşirken, kuzeyde yaşayanlar da Sünni Müslüman zümreyi oluşturmuştur.

Osmanlı İdaresindeki Arnavutluk'ta Milliyetçiliğin Yükselişi ve Prizren Birliği

XIX. yüzyıl sonlarında Büyük Güçlerin de desteklemesiyle Osmanlı Balkanlarında milliyetçi isyanlarda artış yaşanırken, Arnavutlar arasında bu isyanlar diğer Balkan uluslarına nazaran daha geç görülmüştür. Nitekim 19. yüzyılda Ortodoks Arnavutların Yunan alfabetesini, Katolik Arnavutların Latin alfabetesini, Müslüman Arnavutların da Arap alfabetesini kullandıkları bilinmektedir. Dolayısıyla Arnavutlar arasında din ve dil birliğinin olmayışı, Arnavut milliyetçiliğinin oluşumunda önemli bir engel olmuştur. İlerleyen süreçte diğer milliyetçi isyanların Arnavut varlığını tehdit eder boyuta ulaşması, bazı milliyetçi aydınları harekete geçirmiştir. İlk olarak 1864'te kurulan Arnavut Kültür Derneği kurucuları Arnavut kültürel devinimini başlatmışlardır (Bozbora, 1997, s.189). Diğer taraftan Avrupa'yla sıkı temas halinde olan Güney İtalya'daki Arnavut tüccar burjuvazisi, bir "orta sınıfın" ortaya çıkmasını sağlamış ve Arnavut milliyetçiliğinin de temelini oluşturmuştur (Rrapaj ve Kolasi, 2013, s.204). Daha sonraları Osmanlı mülkiyelerinden mezun olan Arnavutlar da sürece dahil olmuş, Arnavut milliyetçiliği ve modernleşmesinde önemli rol oynamışlardır (Rrapaj ve

Kolasi, 2013, s.206). 1875 yılına kadar siyasi bir nitelik taşımayan Arnavut milliyetçiliği, Balkan buhranı ile beraber yeni bir boyut kazanmıştır (Bozbora, 1997, s.189). Diğer taraftan Avusturya ve İtalyan kiliseleri tarafından açılan okullarda eğitim alan Hıristiyan Arnavutlar, Slav yayılcılığına karşı Arnavut millî bilincinin güçlenmesinde önemli rol oynamışlardır.

Müslüman Arnavutların, siyasi bir ayrıcalık olmamakla beraber 17. yüzyıldan itibaren Osmanlı yönetim sınıfında etkin bir siyasi konum elde etmeleri, devletle bütünleşmelerini ve kendilerini devletin asli unsurlarından biri olarak görmelerini sağlamıştır (Zeyrek, 2012, s.300). Bu sebepten, Sünni Müslümanların yoğun olarak yaşadıkları yerler, milliyetçi değişim için kapalı bir bölge olmuştur (Rrapaj ve Kolasi, 2013, s.204). Diğer taraftan Osmanlı Devleti'nin, Arnavutların yaşadıkları yerleri ayrı idari birimlere bölmeye³, Arnavutlar arasında ulusal bilincin oluşmasını da geciktirmiştir.

Osmanlı Devleti'ne ağır bir darbe vuran 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı yenilgisini takip eden süreçte Arnavutlar, kendi gelecekleri hususunda endişeye düşmüşlerdir. İlk zamanlar Osmanlı Devleti'ne tâbi olarak özerklik kazanmak istemişlerse de sömürgeci devletlerin egemenliği altına düşme tehlikesi ortadan kalkınca dış güçlerin de etkisiyle bağımsızlık kazanmayı düşünmüşlerdir (Koloğlu, 2006, s.16). Nitekim Ayastefanos Antlaşmasıyla Arnavut topraklarının Sırbistan, Bulgaristan ve Karadağ arasında paylaşılması ve Arnavutluk'ta ıslâhat yapılması fikri Arnavutları huzursuz etmiştir. Topraklarını korumak isteyen Arnavutlar, 1878 yılının baharında Abdül Fraşeri⁴ önderliğinde toplanarak gizli bir komite -*Arnavut Haklarını Savunma Komitesi*- (Bozbora, 1997, s.190) kurulmasına karar vermişlerdir (Alia, 1978, s.13). Komite ilk toplantısını Berlin Konferansı öncesinde Arnavutluk'un her bölgesinden gelen ve üç yüz kişiden oluşan temsilcilerle Haziran ayında düzenlemiştir (Bozbora, 1997, s.191). Toplantı neticesinde Arnavutluk' un tek

³Arnavutluk'un fethinden sonra bölge İskenderiye, Ohri, Elbasan ve Avlonya olmak üzere on dokuz şehirli dört sancağa ayrılmıştır. 1864 ve 1867 yıllarında eyalet teşkil kanununa göre bölge İşkodra, Kosova, Manastır ve Yanya olmak üzere dört vilayete taksim edilmiştir. (Sinro, 2011, s. 158); Hiçbir zaman tek bir siyasi kontrol altında toplanmayan Arnavutluk'ta, XIX. yüzyıl içerisinde yeni idari düzenlemelere gidilmiştir. 1836 yılında merkezi Manastır olmak üzere Yanya ve Rumeli eyaletleri olarak ikiye ayrılan bölgeye, 1865 yılında İşkodra eyaleti, sonradan da Kosova eyaleti eklenmiştir. (Jelavich, 2009, s. 393).

⁴Abdullah Hüsnü Fraşeri, Yanya'nın Fraşeri köyünde 1839'da doğmuştur. Bir süre ticaretle uğraştıktan sonra, Yanya'da devlet hizmetine girmiştir. 1876'da Meşrutiyetin ilanı ile parlamento Yanya Milletvekili olarak girmiştir. Arnavutluk topraklarının, 93 (1877-78) harbinin arifesinde Bulgarlar, Sırlar, Karadağlılar ve tarafından paylaşılması nedeniyle Prizren Birliği'nin kurulmasına öncülük etmiştir. Aynı zamanda ünlü yazar Şemseddin Sami'nin ağabeyidir. (Kılıç, 2006, s. 258-259).

vilayet altında birleştirilmesine⁵, diplomatik mücadeleye geçilmesine, bağımsızlık çalışmalarının hazırlanmasına karar verilmiştir (Kılıç, 2006, s.260).

Milliyetçi İsyancılar Bağlamında Çete ve Komitelerin Faaliyetleri

18. yüzyılda Balkanlarda dış ticaretin gelişmesi, Osmanlı Devleti'nin eyaletlerdeki merkezi otoritesini kaybetmeye başlaması, devlet topraklarının kontrolünün zaman içerisinde ayanların eline geçmesi, devletin bozulan dengeyi yeniden tesis edememesi ve yüzyılın sonlarında Balkanlarda yoğun olarak görülen eşkıyalık hareketleri, Balkan köylüsünün milliyetçi aydınlarla ve komitecilerle işbirliği yaparak ayaklanmasına neden olmuştur (İnalçık, 2005, s.37). Buna ilâveten 1826 yılında Yeniçeri Ocağının lağvedilmesinden sonra birçok Arnavut Yeniçerinin ortadan kaldırılması, akabinde getirilen zorunlu askerlik süreciyle askerlik süresinin uzaması, diğer Müslümanlar gibi Arnavutların da hoşnutsuzluğuna yol açmış ve Arnavutların devlete karşı tepki göstermesine neden olmuştur. (Ademi, 2013, s.9-10; Kuzucu, 2012, s.311; Sinro, 2011, s.161).

Yüzyılın sonlarında Avrupalı devletlerin ve Arnavutluk'a komşu devletlerin politikaları, çıkarları doğrultusunda değişiklik göstermiştir. Bu dönemde Avusturya-Macaristan, kendi iç sorunlarıyla ilgilenmek zorunda olduğundan, Balkanlarda statükonun korunması için Osmanlı Devleti ile ittifak politikası izlemiştir⁶. İtalya ise Adriyatik Denizi'ni tamamen kendi kontrolü altına almak isterken, Fransa ve İngiltere Ortadoğu'daki çıkarlarını korumak üzere Balkanlardaki nüfuzlarını arttırmaya çalışmışlardır. Bağımsızlığını henüz kazanan Balkan devletleri ise topraklarını genişletme çabasına düştüğünden Arnavutluk, kendisini menfaat çekişmelerinin merkezinde bulmuştur. Dolayısıyla topraklarını korumak isteyen Arnavutlar, gizli örgütlenmelere ve çete faaliyetlerine yönelmiştir. Zaten 1878 yılının Haziran ayında toplanan Prizren Birliğinde alınan karar gereği, Arnavutluk topraklarını savunmak üzere merkeze bağlı direniş örgütleri kurulmaya başlanmıştır. Ülkenin kuzeyinde Bib Dido ve Hodo Bey tarafından Kuzey Birliği kurulmuştur (Konitza, 2018). Buradaki direniş merkezlerinden en tanınmış ve köklüsü Katolikler ile Müslümanların birlikte savaştığı

⁵ Arnavutların yaşadıkları bölgenin Sırp, Yunan ve Bulgarlara karşı birleştirilerek düşman saldırılarına kapalı bir hale getirilmesini istemişlerdir. Arnavutluk bölgesine vilayet statüsü verilirse nüfusun çoğu Müslüman Arnavutlardan oluşacağı için hem bölgenin ve devletin geleceği teminat altına alınacak hem de Balkan ve Avrupa devletlerinin emellerine set çekilmiş olacaktır. (Kuzucu, 2012, s. 326).

⁶ 24 Haziran 1910 tarihli Viyana sefaretinden Hariciye Nezareti'ne gönderilen yazıda, Avusturya hariciye Nazırı ile yapılan mülakatın neticesinde, Avusturya'nın Balkanlarda statükonun korunmasından yana olduğunu, kendilerinin Doğu Avrupa'daki emellerini güvence altına almak için Osmanlı Devleti ile ittifak yapmak istediklerini, Osmanlı Devleti'nin Arnavutluk'ta yapacağı ıslahlata destek verdiğini, Osmanlı Devleti'nin Arnavutluk'ta aldığı askeri tedbirlere saygı duymakla beraber Arnavutluk üzerindeki baskıyla, sadece Arnavutları mecalis bırakacağını, Balkanlarda emelleri olan diğer yabancı devletlerin isteklerine hizmet edeceğini belirtmiştir. (BOA. HR.SYS. 136/3) .

İşkodra merkezidir (Jelavich, 2009, s.394-395). Merkezin başına da Mirdita aşiret reisi Prenk Bib Doda geçmiştir (Sinro, 2011, s.176).

Güneyde ise Abdül Bey ve Mehmet Ali Bey Vironi'nin önderliğinde Güney Arnavutları Birliği kurulmuştur (Konitza, 2018). Birliğin genel yönetim yeri Gjirokaster'de olup, Elbasan merkezi kuzey ve güneydeki merkezler arasında irtibat noktası olmuştur (Sinro, 2011, s.176). Ayrıca bu bölgedeki merkezlerde Bektaşî Müslümanlar çoğunluğu teşkil etmiştir (Sinro, 2011, s.177). Güney birliği, zamanla daha otoriter bir tutum içerisine girmiş ve bölgedeki beylere emirler gönderilerek, beylerin kendileri ve emirleri altındaki kuvvetlerle birlikte silah altında harekete hazır olmaları, emre uymadıkları veya ihanet etmeye kalkıştıkları zaman evlerinin yakılacağı, mallarına el konulacağı ve aileleriyle birlikte infaz edilecekleri bildirilmiştir (Konitza, 2018). 1879 yılında Kuzey ve Güney Birliği birleştirilerek, "Arnavutluk Birliği" oluşturulmuştur (Kılıç, 2006, s.262). Sınır bölgelerinde de birçok direniş merkezi teşkil edilmiştir. Kuzey sınırında askeri açıdan daha güçlü olan Prizren merkezi, güney sınırında da Yanya ve Preveze merkezleri kurulmuştur (Jelavich, 2009, s.395; Sinro, 2011, s.176-177). Bunlar, halkı askeri yönden eğitmek, silahlandırmak, vergi toplamak ve erzak depolamakla görevlendirilmişlerdir (Sinro, 2011, s.177).

Başlangıçta merkezi hükümet, Balkanlarda Büyük Güçler'e karşı önemli bir konumunda olan Arnavutluk'un elde tutulması için bu örgütlere destek vermiştir (Kuzucu, 2012, s.320). 1878 yılında kararlaştırılan Berlin Antlaşması çerçevesinde Arnavutluk topraklarının bir kısmının Karadağ'a verilmesi üzerine Arnavutluk'ta ayaklanmalar başlamıştır. Merkezi hükümet, Büyük Güçlere karşı kongrede alınan kararları uygulamaya çalıştığı izlenimini yaratmaya çalışmıştır. Gerçekte ise Müslüman kabilelerden oluşan çetelere silah temin edip, vergi toplamalarına izin vermiştir (Jelavich, 2009, s.395; Sinro, 2011, s.182). Buradan anlaşılacağı üzere Arnavutluk'ta başlayan bu ilk milliyetçi ayaklanmalar Osmanlı Devleti'ne karşı değil, Berlin Anlaşması kararlarının Arnavutluk toprakları üzerinde uygulanmasına ve Arnavutluk topraklarının komşu devletler arasında paylaşılmasına karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır.

Merkezi hükümet tarafından desteklenen Arnavutlar, bir taraftan Karadağ, diğer taraftan Yunanistan'a karşı başarılı direniş göstermişlerdir. Ancak bir müddet sonra Osmanlı Devleti milliyetçi kimlikleri öne çıkan Arnavut liderlerin, devlet otoritesine zarar vermeye başlamasıyla karşı karşıya kalmıştır (Jelavich, 2009, s.395). Öte yandan Gosine, Plava ve Epir'deki Arnavut direnişine mukabil Büyük Güçler, Osmanlı Devleti'ne baskı yapmaya

başlamışlardır. II. Abdülhamit bölgedeki isyanları yatıştırmak ve Arnavutları, Plava'nın Karadağ'a teslim edilmesi hususunda ikna etmek üzere Mehmet Paşa ve Muhtar Paşa'yı temsilci olarak göndermiş, ancak Mehmet Paşa 1878 Eylül ayında Diyakova'da komiteciler tarafından öldürülürken, Muhtar Paşa da bölgeden kovulmuştur (Sinro, 2011, s.184). Osmanlı Devleti Arnavutlar üzerine askeri güç göndermek zorunda kalmışsa da Arnavutlar tarafından geri püskürtülmüşlerdir. Ülkenin güneyinde de aynı şekilde çete direnişleri baş göstermiştir. Arnavutluk'taki gelişmeler karşısında 1880'de Berlin'de toplanan Büyük Güçler, Ülgün'ün Karadağ'a verilmesini kararlaştırmışlardır (Bozbora, 1997, s.199; Jelavich, 2009, s.395). Bunun üzerine yeniden Prizren'de toplanan birlik, Karadağ'a hiçbir toprak parçası bırakılmaması, gerekirse silahla karşı koyulması ve Arnavutluk'a geniş bir otonomi verilmesi hususunda hüküm vermişlerdir (Bozbora, 1997, s.200; Yiğit, 2009, s. 2470-2471). Dolayısıyla merkezi hükümet ve Büyük Güçlerin baskısı arasında kalan Arnavutluk'un birçok yerinde isyanlar artmıştır. Merkezi hükümet ise devlet için tehlikeli bir hal almaya başlayan Arnavut direnişi karşısında askeri güç kullanarak Ülgün'ü, Karadağ'a vermeyi kararlaştırmıştır (Jelavich, 2009, s.396). Böylece Arnavut milliyetçiliği ile kendi bekasını korumaya çalışan Osmanlı Devleti arasında büyük bir gerilim başlamıştır. Ülgün'ün Karadağ'a verilmesini kabul eden merkezi hükümete karşı Prizren Birliği, geçici olarak Arnavut hükümetini ilân etmiş ve padişahтан Arnavutların tek bir özerk vilayet altında toplanmasını istemişlerdir. Bu süreçte çetelerle birlikte Bektaşî tekkelerinin de önemli rolü olmuştur. Bektaşî Tekkeleri çeteler için saklanma, toplanma, bilgi ve karar merkezine dönüşmüştür (Birecikli, 2010, s.44). Ancak Osmanlı Devleti, Müşir Derviş Paşa önderliğindeki kuvvetleri ile Karadağ'ın birlikte başlattıkları askeri harekât neticesinde Ülgün'ü Karadağ'a teslim etmiş, Üsküp ve Prizren'i de ele geçirmiştir (Sinro, 2011, s.190). Bu durum üzerine birliğin üyelerinin bir kısmı kaçmış, bir kısmı tevkif edilmiştir (Bozbora, 1997, s.201). II. Abdülhamit'in Prizren Birliği'ni ortadan kaldırma teşebbüsleri neticesinde Osmanlı yönetimine karşı harekete geçen Arnavut milliyetçiler, geçici bir hükümet kurmuşlardır (Bozbora, 1997, s.203). Bunun üzerine II. Abdülhamit Arnavut toprak beylerini kendi yanına çekerek birliği zayıflatmaya çalışmıştır (Bozbora, 1997, s.204). Ayrıca askeri güç kullanarak birliğin önde gelenleri sürgün edilmiş, birlik karşıtı ileri gelenlere ise üst makamlarda görevler verilmiştir (Bozbora, 1997, s.204-205). Yakalananların bir kısmı, nasihat edildikten sonra nişan ve rütbe verilerek affedilmişlerdir (Şerif, 1999, s.13). II. Meşrutiyet ilân edilinceye kadar da Arnavut milliyetçi direnişi daha pasif bir şekilde devam etmiştir.

Makedonya meselesinin alevlenmesiyle beraber, Arnavutluk'un özerkliği sorunu yeniden gündeme gelmiştir. II. Abdülhamit'in duruma sessiz kalması üzerine Arnavut milliyetçiler, kendi bildikleri şekilde mücadeleye karar vermişlerdir (Bozbora, 1997, s.201). En önemli mücadele araçlarından biri Arnavutça basın olmuştur. Bu sayede ulaşılan okuyucu ağı, Arnavut milliyetçiliği için bir zemin yaratmıştır. İdareler, III. Ordu Merkezi, Bektaşî tekkeleri ve hapishaneler, Arnavutça basılan yayınların dağıtım merkezleri haline gelmiştir (İsmail Kemal, 2016, s.430). Buna rağmen Arnavutça yayınlar ilk zamanlar Katolik ve Müslüman Arnavutlar arasında pek rağbet görmemiştir. Müslüman Arnavutlar, halifenin İslamcılık politikasından etkilenmekle birlikte, eğitim düzeylerinin sınırlı olması dolayısıyla milliyetçi sorunlara pek fazla ilgi duymamışlardır (İsmail Kemal, 2016, s.435). Bu nedenle Arnavut milliyetçiler, ilerleyen süreçte basın yoluyla Müslümanları da bu milliyetçilik hareketine dahil etmeye çalışmışlardır.

1890'lı yıllara gelindiğinde Arnavutça basın faaliyetlerinin artması ve bunların birer propaganda aracı olarak kullanılması karşısında Osmanlı yönetimi, bazı tedbirler almıştır. Basın üzerindeki denetim arttırılmış, yurtdışında basılan kitap ve gazetelerin dağıtımı yasaklanmış ve Arnavutça yazışanlar tevkif edilmeye başlanmıştır (İsmail Kemal, 2016, s.421). 1903 yılında Mürzteg Programı dahilinde uygulanan reformlara Arnavutların karşı çıkmaları ise hükümeti sert tedbirler almaya sevk etmiş, direnişe karşı silahlı güç kullanılmıştır. Alınan tüm tedbirlere rağmen 1905-1906 yıllarında Arnavut milli direnişini sürdürmek üzere yeniden gizli komite örgütlenmeleri başlamıştır. Bu örgütlenmelerde başı çeken Bajo Topullu'nin, 1905 yılında Osmanlı Devleti'ne karşı silahlı direniş göstermek üzere kurduğu örgüt, Arnavutluk'un güney bölgesinde benzer örgütler kurulmasına yol açmıştır (Biernat, 2013, s.5-6).

Manastır ve Selanik'te kurulan gizli bir Arnavut komitesi, memurlar ve askerler vasıtasıyla dağıttığı gazetelerle propaganda yapmaya başlamış, zamanla başka şehirlerde de şubelerini açmıştır⁷. Bir müddet basın yoluyla propagandasına devam eden komite, Arnavutluk'un yeniden canlandırılması için halkı örgütlemeye, Arnavut topraklarını paylaşmak için çatışan yabancı çetelere karşı mücadeleye başlamıştır. İtalyan Carbonari locaları modelinde örgütlenen komite, Arnavutça'nın resmen kabul edilmesini, ülkede Arnavut memurların istihdam edilmesini talep etmişlerdir (İsmail Kemal, 2016, s.442). 1906

⁷ Örgütün merkez hücresi Manastır olarak seçilmiştir. Örgütün kurucuları ise Albay Halid Bey, Fehim Bey Zavlani, Bayram Fehmi Topulli, Seyfeddin Vllamasi ve Gjergi Qiriazı (daha sonra yerini Yaşar Bitincka aldı)'den oluşmaktaydı. (İsmail Kemal Bey, 2016, s. 437-441).

yılında komite ilk silahlı saldırısını gerçekleştirmiştir. Bajo Topulli önderliğinde toplanan Arnavut çetesi, 1905 yılında Yunan çetesi tarafından öldürülen Negovan'lı Arnavut Papaz Kristo'nun, intikamını almak üzere 1906 yılının Eylül ayında, Korçe metropolidini öldürmüştür (İsmail Kemal, 2016, s.443). Eylemin arkasından komite üyeleri tutuklanmaya başlamış, bir kısmı kaçmak zorunda kalmıştır. Ancak bu defa da Çerçiz Topulli önderliğinde kaçak askerler ve haydutlardan oluşan başka bir çete örgütlenmeye başlamış, bunlar da 1908 yılında Gjrokaster jandarma komutanını öldürdükleri için Osmanlı kuvvetleriyle çarpışmak zorunda kalmışlardır.

Gün geçtikçe basın yoluyla menfi fikirlerini gençler ve Arnavutlar arasında yaymak üzere cemiyet kurma teşebbüsü artmıştır. Bilhassa bakkal, attar ve berber gibi esnaf kimliği altında çalışmalarına devam eden bu müteşebbislerin bir kısmı, polisin titiz çalışmalarına rağmen yakalanamadığı gibi diğer cemiyet üyelerini de teyakkuza geçirmiştir⁸. Bu dönemden itibaren Arnavutluk'un birçok yerinde komiteler teşkil edilmiştir. Kuzey Arnavutluk'un Geylan, Priştine ve Yakova başta olmak üzere hemen her kasabasında bir komite kurulmuştur (İSAM, HHP, 7/403). Komiteciler, buralarda önde gelen kişileri gönüllü olarak veya cebren komiteye dahil etmeye çalışmıştır⁹.

20. yüzyıl başlarından itibaren Avusturya ve İtalyan kiliseleri tarafından açılan okullarda eğitim almaya başlayan Hıristiyan Arnavutlar arasında Slav yayılmacılığına karşı Arnavut millî bilinci güçlenmiştir. Makedonya'nın İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin faaliyet merkezi haline gelmesiyle birlikte birçok Arnavut direniş örgütü, bölgedeki diğer çete ve örgütler gibi İttihat ve Terakki Cemiyetiyle anlaşmaya başlamıştır. Arnavut Bashkimi örgütü de cemiyete bağlı bir şube olarak faaliyete geçmiştir. Sultan II. Abdülhamit'i tahttan indirmek isteyen cemiyet, Meşrutiyeti ilân etme sürecinde verecekleri destek karşılığında Arnavutlarla anlaşmışlardır. 1908 yılında, Reval görüşmelerinin öngördüğü reformların uygulanmasıyla Makedonya'nın ilelebet Arnavutluk'tan kopacağını anlayan Arnavutlar, İttihat ve Terakki Cemiyetine bağlı subaylar liderliğinde çeteler oluşturmuşlardır (Hanioğlu, 2001, s.480). Nitekim 1908 yılında en az 20.000 silahlı Arnavut ve diğer çete üyelerinin katıldığı büyük bir

⁸ Berber Mustafa adlı bir şahıs Selanik'teki gençler ve Arnavutlar arasında menfi fikirlerini yaymak için bir fesat cemiyeti kurmaya teşebbüs etmiştir. Berber Mustafa'nın dükkânı iki sivil polis tarafından gözetlenmeye başlamış, şüpheli hareketler üzerine dükkâna baskın yapmışlardır. Ancak Berber Mustafa çok zeki birisi olduğundan baskın yapılacağını anlamış ve postaneden henüz aldığı gizli evrakı çırağı sayesinde kaçirtmiştir. Bu durum diğer şerirleri teyakkuza geçirmiştir. (İSAM HHP. 4/217); Yanya ahalisinden olup Kigalık bölgesine geçen bazı kişiler attar ve bakkal dükkânı açarak oradaki halkı isyana teşvik etmeye çalışmışlardır. (İSAM, HHP. 18/1248).

⁹ Komiteciler Priştineli Fuad Paşa'yı komite için çalışmaya zorlamışlar, bu baskı karşısında müftü dahi Fuad Paşa'ya gel bunların tekliflerini kabul edelim demiştir. (İSAM, HHP, 7/403).

kalabalık Firzovik'te isyan çıkarmışlardır¹⁰. İttihat ve Terakki Cemiyeti, bu ayaklanmayı Meşrutiyet lehine bir propagandaya dönüştürmüştür.

Meşrutiyetin ilânından sonra da merkezi hükümetin desteğiyle Arnavutlardan çete kurulmasına devam edilmiştir. Yunan çetelerine karşı Müslüman Arnavutlardan çeteler teşkil edilmiş, bunlara silah ve asker yardımı yapılmıştır (Clayer, 2013, s.522). Zaman içerisinde Arnavutların milli talepleriyle-Arnavutça eğitimin serbest bırakılması, silah taşıma izni gibi-İttihat ve Terakki Cemiyeti hükümetinin izlediği Osmanlılık politikası karşı karşıya gelmeye başlamıştır. Meşrutiyetin ilânından sonra Arnavutça eğitim yasağının kalmasıyla Arnavutlar kendi dillerinde kitap ve gazeteler yayınlamaya başlamışsalar da İttihat ve Terakki Cemiyeti bu faaliyetleri sürekli olarak denetim altında tutmaya çalışmıştır. Dolayısıyla taleplerini elde etmek isteyen Arnavutlar, silahlı direnişe başvurmuşlardır. Merkezi hükümet, devlet otoritesine karşı bir tehlike olarak algılamaya başladığı Arnavutlara karşı tavrını sertleştirmeye başlamıştır. Öncelikle asayişi sağlamak adına bölgeyi silahsızlandırmaya çalışmıştır. Ancak silah, Arnavutlar için çok önemli bir simge olduğundan bu çok da kolay olmamıştır. Arnavutların ellerindeki eski Martini silahları alıp, yerlerine yeni Mavzer tüfekler verme bahanesiyle silahları toplatmış, silahlarını teslim etmeyenlere karşı gerekirse şiddet kullanılmasına karar vermiştir (Clayer, 2013, s.528; Doğan ve Garan, 2013, s.433; Süreyya Bey, 2009, s.50). Bunun yanında Lâtin alfabesi kullanımını destekleyen bazı milliyetçi Arnavutlar tutuklanıp sürgün edilmiş, ele geçirilemeyen bazı örgüt elebaşları, bir daha isyan çıkarmayacaklarına dair söz alınarak bağışlanmışlardır (Zeyrek, 2012, s.310).

Bölgedeki eşkıya sayısındaki artış, asayişin temini meselesini beraberinde getirmiştir. Bilhassa Manastır taraflarında Arnavut eşkıyanın sebebiyet verdiği asayiş olayları hat safhaya ulaşmıştır (İSAM, HHP, 12/714). Bölgedeki Balkan devletleri konsoloslukları, istihbarat teşkilatları ve silahlı çeteleri kullanarak Arnavutları, devletle birbirine düşürmeye çalışmıştır (Birecikli, 2010, s.102). Diğer taraftan Toskalık bölgesinde bağımsızlık isteyen bazı kişiler, asker ile halkı birbirine düşürürken, fedaileri vasıtasıyla şiddet kullanarak bölgede karışıklık çıkartmışlardır (İSAM, HHP, 14/946). Bunun üzerine halkın bir kısmı firar etmek zorunda kalmıştır. Bu tarz harekette bulunanlar Avusturya İtalya gibi devletlerin konsolosluklarına muhbirlik de yapmışlardır

¹⁰ “ ... Arnavutların her türlü modernleşmeye karşı olmaları, İttihatçılar için bir ayak bağı oluyordu. Nitekim Üsküp'te Alman okullarının düzenlediği eğlence, Arnavutların dikkatini çekmiş, bundan dolayı birçok silahlı grup Firzovik'te toplanmışlardı. Firzovik yabancı ve silahlı insanlarla dolu idi... Örgütlenmemiş Arnavutlar arasında bulunan İttihatçılar, bu düzensiz ayaklanmayı Meşrutiyet lehine bir gösteri haline getirmeyi başarmışlardı...” (Bkz. Zeyrek, 2012, s.303 ; İsmail Kemal Bey, 2016, s. 262; Hanioglu, 2001, s.481).

Cemiyetin Arnavutlara karşı takındığı sert tutum, Arnavutlar ile Cemiyet arasında kurulmuş olan işbirliğini çatışmacı bir ilişkiye dönüştürürken, Arnavut milliyetçi isyanlarını daha da alevlendirmiştir. Arnavutlar ile İttihat ve Terakki iktidarı arasındaki çatışma, 31 Mart Ayaklanması ve sonrasında getirilen sıkıyönetim süreci ile gözle görülür bir hal almıştır. 1910 yılında Kosova'da bir Arnavut ayaklanması başlamış, isyan ancak üç ay sonra bastırılabilmiş, yakalanan örgüt liderleri hapsedilirken direnişçi örgütler kapatılmaya çalışılmış, Arnavutça yayınlar yasaklanmıştır (Biernat, 2013, s. 6). Yakova'da çıkan isyanları bastırmak için yine bölgeyi silahsızlandırma yoluna gidilmiş, suçlular takibe alınmıştır. Halka, silahlarını teslim etmeyenlerin mahkemede yargılanarak beş sene kürek cezasına mahkûm edileceği konusunda ihtarda bulunulmuştur. Yapılan aramalarda derelere atılmış kırık telgraf telleri ve sonradan kullanılmak üzere derelere atılmış silahlar bulunmuştur. Bunun yanında bölgede yerleri iyi seçilmiş ve son derece sağlam, iç kısımları düzensiz bölmelerden ve bir iki odadan oluşan birçok çatışma kuleleri inşa edilmiştir (Şerif, 1999, s.4-19).

Baskılara rağmen Arnavut gizli komitelerin sayısı artmış ve bunlar Hıristiyan ve Müslüman gençlerden oluşan küçük çaplı çetelerle direnişe devam etmişlerdir. Komitelerin ve çetelerin faaliyetleri sonucu, farklı dinlere mensup Arnavutların da katılımıyla örgütlü bir isyan hareketi başlamıştır. Bu örgütlenmenin şefi daha önceleri de Bulgar ve Makedonyalı çetelere silah temin eden Themistokli Germenci olmuştur (Clayer, 2013, s.519). 1911 yılında Vlore'deki örgüt, Osmanlı hükümetinden dört vilayetin birleştirilmesi ve özerklik verilmesi talebinde bulunmuş (Biernat, 2013, s.6) ve bölgede yeni bir isyan çıkarmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti, isyanı kanlı bir şekilde bastırma yoluna gitmiş, Arnavut milliyetçiler arasında geniş çaplı tutuklamalar yapmaya başlamıştır. Hatta bazı önemli Arnavut milliyetçilerini hırsız ve hain olarak göstererek, Arnavut halkın bunlara meylini önlemeye çalışmıştır (Clayer, 2013, s.521). Bundan sonraki süreçte bölgeyi yatıştırmak adına Sultan Mehmed Reşad'a Kosova ziyareti yaptırılmış, bir nebze de olsa sular durulmuştur. Ancak Arnavutların durumunda herhangi bir değişiklik olmamış ve Arnavut milliyetçiler gizli olarak faaliyetlerine devam etmişlerdir.

Bağımsızlıklarını kazanmak isteyen Arnavut milliyetçiler, bu dönemde komşu devletlerin de desteğine başvurmuşlardır. 1911 yılının Aralık ayında önde gelen Arnavut milliyetçilerden İsa Bolatin ile Süleyman Batuşa Karadağ ile görüşmelere başlamış, Şale taraflarında propaganda yaparak halkı örgütlemeye çalışmışlardır (BOA.HR.SYS. 150/16). Karadağ ile muhaberatla olan bazı Malisör reisleri Podgorica'ya geçerek muhtemelen silah temin etme hususunda Karadağlı memurlar ile görüşmüşlerdir (BOA.HR.SYS. 150/41, lef 4).

Merkezi hükümet ise silahlanmanın önüne geçmek için çeşitli tedbirler almıştır. Malisörlerin ellerindeki Karadağ silahlarının teslim edilmesi ve bu bölgelere asker göndermek için Suka-Garova yolunun tamir edilmesi gündeme getirilmiştir. Merkezi hükümet, her zaman sert tedbirlerle bu meseleyi çözme yoluna gitmemiştir. Yeri geldiğinde ikna veya maaş bağlama yöntemleriyle bazı Arnavutçu liderleri kendi tarafına çekmeye çalışmıştır¹¹.

Trablsgarp Harbi'nin çıkmasıyla hükümet, Arnavutlara karşı tutumunu değiştirmek zorunda kalmıştır. Tevkif edilen veya sürgünde olan bazı Arnavut milliyetçilerinin topraklarına geri dönmelerini sağlamıştır. Ancak topraklarına dönenler, dış güçlerin de etkisiyle kendi bölgelerini örgütleyerek çeteler kurmuşlardır. Özellikle kuzeydeki şeflerin örgütlenmesinde İsmail Kemal Bey Vlora önemli bir rol oynarken, Avusturya-Macaristan tarafından desteklenen Derviş Hima bölgeler üstü geniş bir örgütlenme faaliyetine girişmiş, Korfu'da Selanikli üniversite öğrencilerinden oluşan çetenin başına geçmiştir (Clayer, 2013, s.538). 1912 seçimlerinde hükümetin müdahalesi Arnavutları iyice kızdırmış, bazı Arnavut subay ve askerlerin dağa çıkıp asilere katılmasıyla Kosova vilayetinde büyük bir isyan başlamıştır. Yakova ve İpek civarında kuvvetli çeteler oluşturulmuş ve bunlar önemli mevkiileri işgal etmişlerdir (BOA.HR.SYS. 141/32). Durumu fırsat bilen Karadağ, Arnavut komitesi adına Sırbistan ve Bulgaristan'da yeni çeteler oluşturulmasına yardım etmiştir¹². Diğer taraftan kuzeydeki Malisörler de ayaklanmaya katılmışlardır. Eskidere ve Milota köyleri civarında sayıları 1000'i bulan Malisörler, Selçe ile Mat arasındaki telgraf tellerini kesmiş, Mat şehrini iki taraftan ablukaya almışlar, Elbasan-Tiran üzerinden Selçe ve İşkodra'ya giden Kuzey-güney hattını kesmişler ve Köprüye halkını da isyana teşvik etmişlerdir (BOA. BEO. 4059.304358.2.). Sayıları 10.000 ilâ 15.000 arasında olan isyancılara karşı bölgedeki asker miktarı 10.000'le sınırlı kalmıştır (BOA. BEO. 4059.304358.1.). Ayrıca civar bölgelerden yaklaşık 3000 kişi Arnavut isyancılara yardım etmiştir (BOA.HR.SYS.151/30, lef 3). Her ne kadar bölgeye asker sevkiyatı yapılmışsa da isyancılar karşısında yetersiz kalmış ve merkezi hükümet, askerî kanatta güç kaybetmeye başlamıştır.

İsyancılar hükümetten daha önce olduğu gibi Arnavutluk'un tek vilayet altında birleştirilmesi, okullarda Arnavutça eğitim yapılması isyan sırasında yakalananlara genel af

¹¹ Osmanlı Devleti, Karadağ ile işbirliği içinde olan Arnavut Malisör reislerinden Sokol Bachi'yi kendi yanına çekebilmek için emeklilik maaşı adı altında ayda 1000 kuruş vermeyi taahhüt emişse de Sokol Bachi bu teklifi Karadağ'daki işlerini öne sürerek kabul etmemiştir. (BOA.HR.SYS. 150/41, lef 2.).

¹² Karadağlı Mito Mihailo Prevoviç isimli bir şahıs Arnavut Komitesi adına çete kurmak üzere Çetene'den Belgrat'a, oradan da Sofya'ya geçmiştir. Ancak Belgrat ve Niş'te çete toplayamamıştır. (BOA. HR.SYS. 150/45, lef 2-4).

çıkarılması ve isyanı bastırmaya çalışan hükümet yetkililerinin askerî mahkemede yargılanması hususunda taleplerde bulunmuşlardır (Biernat, 2013: 6). Bunun yanında bölgeye Arnavut bir vali atanması, askerlik görevinin yalnızca Arnavutluk'ta devam etmesi, Viyana'da bulunan Arnavut askerlerin geri çağırılması, vergilerin yalnızca Arnavutluk'un menfaati için toplanması, daha önce el konulan silahların iadesi, tahrip olan okulların yeniden açılmasını talep etmişlerdir (BOA. HR.SYS. 151/30, lef 1). Ancak merkezi hükümet bölgede isyanı bastırmaya ve merkezi otoriteyi yeniden tesis etmeye çalışmıştır. Bunun için Arnavutluk sahillerini ablukaya alarak burada yapılabilecek silah ve cephane kaçakçılığını önlemek istemiştir (BOA. HR.SYS. 141/39, lef 1). Ancak askeri kanatta yaşanan güç kaybı, asilerle uzlaşmaya neden olmuş ve isyanı bastırmaya çalışan hükümet yetkililerinin askerî mahkemede yargılanması hususundaki talep hariç diğer talepler kabul edilmiştir (Biernat, 2013, s.6). Bundan sonra çetelerin birçoğu dağılmaya başlamıştır. Diğer taraftan Balkanlar, günden güne karışmaya devam etmiştir. Sırp-Bulgar ittifakının yapılmasından sonra Bulgaristan'da Osmanlı Devleti aleyhine gösteriler başlamıştır. Bulgaristan ve Sırbistan'ın kışkırtmaları ile Makedonya'da çete faaliyetlerinde ani bir artış yaşanmıştır. Yaşanan gelişmeler Balkan devletlerini, Osmanlı Makedonya'sının bazı bölümlerinin İtalya veya kendi devletlerini kurma peşinde olan Arnavut çetelerinin eline geçme tehlikesiyle karşı karşıya bırakmıştır. (Mazower, 2007, s. 302) Savaş için bahane arayan Bulgaristan, Osmanlı Devleti'nin Makedonya'daki karışıklıkları bastıramamasından şikayet etmeye başlamıştır. Yunanistan Osmanlı sınırına asker sevk ederken, Karadağ da Osmanlı sınırında huzursuzluklar çıkarmaya başlamıştır. Nitekim Eylül 1912'de Balkan Devletleri, Osmanlı Devleti'ne seferberlik ilân ederek, eski Sırbistan, Makedonya, Arnavutluk ve Girit'in muhtariyeti hususunda Bâb-ı Âli'ye nota vermişlerdir. Balkan Savaşları ilk başladığında bazı Arnavutlar, Osmanlı ordusu tarafında savaşmışlardır. Ancak Osmanlı ordularının ilk yenilgileriyle birlikte tehlikeye düşen kendi topraklarını savunmak üzere silaha sarılmışlardır. Sırbistan'ın Arnavutluk'u işgal etmesi ve Adriyatik'e ulaşması, Arnavutluk topraklarının parçalanması tehdidini ortaya çıkarmıştır. Bu durum İtalya ve Avusturya açısından da tehlike arz ettiğinden, bağımsız bir Arnavutluk Devleti'nin kurulmasına karar verilmiştir. 28 Kasım 1912'de Vlora'da İsmail Kemal Bey önderliğinde toplanan Arnavutlar, bağımsızlıklarını ve ulusal hükümetin kurulduğunu ilân etmişlerdir. Ancak Büyük Güçler tarafından tanınmayan bu hükümetin yerine, başına Hıristiyan bir prensin atandığı Arnavutluk Prensligi, 1913 yılında resmen tanınmıştır.

Çete ve Komitelerin Kuruluş Amaçları ve İdare Şekli

Arnavut bağımsızlığı adına teşkil edilen çete ve komitelerin amacı, Arnavutluk'u sarmış olan tehlikeleri bertaraf etmek ve Arnavut milletinin terakkisini sağlamaktır (İSAM, HHP, 14/945). Bunun için gerekirse şiddet kullanacak, hatta canlarını dahi feda edeceklerdir (İSAM, HHP, 14/945). Komitelerin yöneticileri genellikle orta sınıf eğitilmiş Arnavut milliyetçileri olmuştur. Komiteciler gönüllü veya cebren üye toplayarak, bunların komite için çalışmasını sağlamıştır (İSAM, HHP, 7/403). Hükümetin eline düşen komite üyeleri ve ailelerinin geleceği de komite idaresi tarafından düşünülmüştür. Hükümet eline düşen bir üye olursa bu kişiye ve ailesine komite sandığından yardım yapılmasına karar verilmiştir (İSAM, HHP, 14/945; 14/946). Bunun yanında herhangi bir şekilde ihanet eden olursa bunların affı da mümkün görülmemiştir. Komite talimatnameleri gereğince ihanet edenlerin cezası idamdan aşağı kabul edilmemiştir (İSAM, HHP, 14/945).

Arnavut komiteler kuruluşlarının ilk dönemlerinde bizzat padişah tarafından ve Bulgarlardan maddi destek almışlardır (Koloğlu, 2006: 24). Ayrıca Arnavut diline karşı Yunan ve Slav dillerini savunan bazı komite üyeleri de Yunan-Slav Partisi tarafından desteklenmişlerdir (Koloğlu, 2006, s.26). Bazı zamanlar zengin Arnavut milliyetçilerinden para tedarik edilmek istenmiş, ancak istenilen miktar verilmeyince tehdit yoluyla istediklerini almaya çalışmışlardır¹³. Diğer taraftan bazı genç çete üyeleri, tüccarlardan ve toprak sahiplerinden haraç yoluyla mali destek almakla görevlendirilmişlerdir (Clayer, 2013, s.519). İsyan doğrudan katılmamış ama özerklik veya bağımsızlıkla ortaya çıkacak yeni siyasi yapıda ön planda olmak isteyen bazı büyük beyler de baskı altında çetelere para vermişlerdir (Clayer, 2013, s.526). Gerek komite üyelerinden gerekse Arnavutlara yardım etmek isteyen yabancılardan durumlarına göre makbuz karşılığında iane toplanmıştır (İSAM, HHP, 14/945). Komitelerin talimatnameleri doğrultusunda toplanan paraların, belirli bir meblağa ulaştıktan sonra başında sandık emini olmak üzere ecnebi bankalara yatırılması kararlaştırılmıştır (İSAM, HHP, 14/945). Hesapları tutmak, gerektiğinde komite genel üyelerine bu konuda hesap vermek için komite sandık eminleri dahi görevlendirilmiştir (İSAM, HHP, 14/945). Toplanan paralarla gizli olarak cephane alınmıştır (Bozboru, 1997, s.243).

Arnavut komite ve çeteleri, çıkarları örtüştüğü durumlarda komşu devletler tarafından da maddi destek almışlardır. Bölgede statükonun korunmasından yana tavır sergileyen

¹³ Güney birliği için Abdül Bey, Libohova'daki Malik Paşa'dan 100.000 lira talep etmiştir. Ancak Malik Paşa 10.000 lira vermeyi önerdiğinde Abdül Bey, isyan patlak verdiği zaman onu öldüreceği ve her şeyine el koyacağı yönünde tehditler savurmuştur. Bkz. Faik Bey Konitza, "1899 Memoir on the Albanian National Movement", http://www.albanianhistory.net/1899_Konitza/index.html, Erişim tarihi: 08.03.2018.

Avusturya-Macaristan, silah temin edilmesi ve sevkiyatı konusunda çetelere destek olmuştur. Arnavut isyancıların liderleri, Paris ve Viyana'dan temin ettikleri silahları, Karadağ yoluyla parça parça Arnavutluk'a sevk etmişlerdir (Clayer, 2013, s.531,538; Koloğlu, 2006, s.24). Bu bağlamda Avusturya'nın Lloyd kumpanyası, düzenlediği sahte belgelerle Karadağ veya diğer Osmanlı limanları vasıtasıyla bölgeye kaçak silah sokarak çetelere destek verirken, bazı Osmanlı gümrük memurları da bu duruma göz yummuşlardır (BOA.HR.SYS. 141/32). Bulgaristan ve Karadağ da bölgede kendi çıkarları doğrultusunda çeteleri desteklemişlerdir. Bulgaristan'ın çeteleri desteklemesindeki en önemli neden, bölgede isyan çıkararak büyük devletlerin müdahalesini sağlamak ve böylece Makedonya üzerindeki arzularını gerçekleştirmektir (BOA.HR.SYS. 141/48, lef 2). Karadağ da kuzeydeki Malisörleri desteklemiş ve onlara silahlanmasına yardımcı olmuştur (BOA. HR.SYS.150/41, lef 4). Benzer şekilde Sırbistan da Arnavutları desteklemiştir. Bir takım Arnavut tacirler, Arnavut isyancılar için Sırbistan'ın Kurşumliya şehrinden hayvan tedarik etmişler, bunların bedellerinin ödemesine Sırbistan yardım etmiştir (BOA. HR.SYS. 135/50, lef 4). Buradan temin edilen hayvanlar, Propolac sınırından kaçak olarak Osmanlı topraklarına sokulmuş, Zenice (Zenitsa) civarındaki bazı Hıristiyan köylerden de hayvan satın alınarak çetelerin ijaesi temin edilmeye çalışılmıştır (BOA. HR.SYS. 135/50, lef 1). İtalya her ne kadar görünürde bölgede statükonun korunmasından yana bir politika izlemişse de aslında isyancılar için gerekli cephane ve askeri kıyafet temininde yardımcı olmuştur¹⁴. İtalya limanlarından gönderilen, Fiyume ve Trieste yoluyla sevk edilen silah fişekleri, Arnavut tüccar ve komisyoncular aracılığıyla bölgeye dahil edilmiştir (BOA.HR.SYS. 141/32). Bunların yanında Osmanlı tebaasından bazı yerel memurlar da Arnavut çeteler için silah kaçakçılığına yardımcı olmuş, ancak yakalandıkları takdirde hapis cezası almışlardır¹⁵. Devlet silah kaçakçılığının önünü alabilmek için çeşitli tedbirlere başvurmak zorunda kalmıştır. Bazı valiler nezdinde girişimlerde bulunarak konuyla ilgili gerekli tahkikatın yapılmasını istemiş¹⁶ ve bu yasadışı faaliyeti engellemeye çalışmıştır.

Sonuç

19. yüzyılın gelişen şartları içerisinde Osmanlı Devletine tâbi birçok Balkan ulusu gerek dış etkenler gerekse iç etkenlerden dolayı bağımsızlıklarını elde etmek üzere

¹⁴ Malisör reislerinden Sokol Bachi'nin oğlu bomba ve askeri kıyafet temin etmek üzere İtalya'ya gitmiştir. (BOA.HR.SYS. 150/41, lef .2).

¹⁵ Bayrakdar Hasan Foci isminde bir memur 44 mavzer, 85 revolver ve 3 sandık mühimmatla yakalanmış ve Leş kazasında tevkif edilmiştir. (BOA. HR.SYS.141/52).

¹⁶ Osmanlı Devleti, Trieste-Kataru arasında silah kaçakçılığını önlemek için Dalmaçya valisi nezdinde girişimlerde bulunmuştur. (BOA.HR.SYS. 141/32).

ayaklanmışlardır. Bilhassa devletin ekonomik ve siyasi kriz dönemlerinde artan bu ayaklanmalar, komite ve çeteler vasıtasıyla teşkilatlandırılmıştır. Etkili bir gerilla örgütlenmesi yapan komite ve çeteler, gerektiğinde adam kaçırmaya, adam öldürmeye, haraç toplama gibi saldırgan eylemlere başvurmuşlardır.

Coğrafi, dini ve dil farklılıklarının da etkisiyle Osmanlı Devleti'ne karşı en son isyan eden Balkan halkı olan Arnavutlar, bilhassa 1878 Berlin Antlaşması'ndan sonra varlıklarını ve topraklarını korumak üzere bu tarz faaliyetlere başvurmuşlardır. Berlin Antlaşması sonrasında bölgede uygulanması düşünülen reformlar, Arnavut dilini yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bırakmıştır. Bunun yanında bağımsızlığını kazanan bazı Balkan devletlerinin, topraklarını genişletmek üzere gözlerini Arnavut topraklarına dikmesi, Arnavutları milli bir kimlik inşa etme sürecine sokmuştur. Milli bir gaye çerçevesinde örgütlenmeye başlayan Arnavutlar ilk zamanlar, komşu devletler tarafından topraklarının paylaşılmasındansa Osmanlı Devleti'ne bağlı kalmayı tercih etmişlerdir. Hatta II. Abdülhamit ile İttihat ve Terakki yönetimi zamanında toprak bütünlüğün sağlanması için Arnavut çete ve örgütlere para, silah ve asker yardımında bulunulmuştur. Ancak Arnavut milliyetçi hareketlerinin şiddetlenmesi, devletin bekasını tehlikeye sokmuştur. Bu durum karşısında devlet kimi zaman bazı Arnavut milliyetçi liderlere maaş bağlayarak, rütbe ve makam vererek ılımlı bir tavır sergilemiştir. Kimi zaman da askeri güç kullanma, sıkıyönetim ilânı gibi uygulamalar ile bölgeyi silahsızlandırma yoluna gitmiştir. Ancak bu tavır bölgede asayişin sağlanmasından ziyade Avusturya ve İtalya ile komşu devletler tarafından Arnavut milliyetçilerinin, komite ve çete liderlerinin kendi taraflarına çekilmesine neden olmuştur.

Komşu devletlerin de teşvikiyle Arnavut milliyetçiliği giderek şiddetlenirken, 1911 yılında Trablusgarp Savaşı'ndaki toprak ve güç kayıpları, İttihat ve Terakki yönetiminin - Osmanlılık politikasına ters düşmesine rağmen- Arnavutların milli taleplerini kabul etmesine neden olmuştur. Diğer taraftan Balkan devletlerinin kendi aralarında ittifak sağlamaları, Osmanlı Devleti'ni büyük bir sorunla karşı karşıya bırakmıştır. I. Balkan Savaşı'nın başlamasıyla, Osmanlı Devleti'nin Arnavutluk topraklarını koruyamayacak durumda olduğunu gören Arnavutlar, kendi topraklarını savunmak durumunda kalmışlardır. Ancak Arnavutluk topraklarının önemli bir kısmının işgal edilmesine engel olamamışlardır. Arnavutluk 1912 yılında bağımsızlığını ilân etmişse de resmen tanınmamış, ancak 1913 yılında Londra Konferansı neticesinde bağımsız bir prenslik olarak tanınmıştır. Buna rağmen topraklarının bir kısmının diğer üç Balkan devleti arasında paylaşılması Arnavutları yeniden hayal kırıklığına uğratmıştır. Bu durum Arnavut milli kimliğinin tesisinde olumsuz

bir etki yaratırken, toplumsal durumun gerginliği de komite ve çetelerin varlığını bir müddet daha devam ettirmesine neden olmuştur. Öte yandan Arnavutluk'un bağımsızlığını kazanmasıyla İttihat ve Terakki yönetiminin Osmanlıcılık politikasından vazgeçmesi, Türk milli kimliğinin oluşmasında belirleyici bir rol oynamıştır.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA).

HR.SYS. 135/50; 136/3; 141/32; 141/39; 141/48; 141/52; 150/16; 150/41; 150/45; 151/30

BEO. 4059.304358.1.; 4059.304358.2.

İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM).

Hüseyin Hilmi Paşa Evrakı (HHP): 4/217; 7/403; 12/714; 14/945; 14/946; 18/1248.

Hatırat ve Tetkik Eserler

Adanır, F. (1995). “Osmanlı İmparatorluğu'nda Ulusal Sorun ile Sosyalizmin Oluşması ve Gelişmesi: Makedonya Örneği”. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalizm ve Milliyetçilik 1876-1923*. (M. Tunçay ve E. J. Zürcher, Edt.), İletişim Yayınları, İstanbul, s. 33-72.

Ademi, R. (2013). “Bağımsızlığa Giden Yolda Arnavutlar”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 6 Sayı: 26, s.7-19.

Ağanoğlu H.Y., Bayram, ve S. Yıldıztaş, M.(2008). *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Arnavutluk*. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Yayın Numarası: 97, İstanbul.

Ahmet Şerif, (1999). *Arnavudluk'ta, Suriye'dei Trablusgarb'da Tanin*.(1. Baskı), C. II, (M.Ç.Börekçi, Haz.) TTK, Ankara.

Alia, R. (1978) *The Albanian League of Prizren-A Brilliant Page of Our History Written In Blood*. The “8 NENTORI” Publishing House, Tirana.

Avlonyalı Süreyya Bey. (2009). *Osmanlı Sonrası Arnavutluk (1912-1920)* (1. Baskı). (A. Kırmızı, Haz.), Klasik Yayınları, İstanbul.

Biernat, A. (2013) “Albanian Political Activity in Ottoman Empire (1878-1912)”, *World J. Islamic History & Civilization*. 3 (1): 01-08, s. 1-8.

Bilge, M.L. (1991). “Arnavutluk”. *DİA*, C.3, İstanbul, s.383-390.

Birecikli, İ.B. (2010). *Arnavutlar ve Arnavutluk Sorunu 1908-1914*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.

- Bozboru, N. (1997). *Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk ve Arnavut Ulusçuluğunun Gelişimi* (1. Baskı). Boyut Yayıncılık, İstanbul.
- Clayer, N. (2013). *Arnavut Milliyetçiliğinin Kökenleri* (1. Baskı). (A. Berktaş, Çev. Ali Berktaş), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Çanlı, M. (2011). "Bulgar Trakya Komitesi Komitesi (1918-1934)". *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, XI/2, s.277-292.
- Debre Mebusu Basri. (2015). *Arnavutluk ve Buhran-ı Osmani* (1. Baskı). (M. S. Mertoğlu, Haz.), Klasik Yayınları, İstanbul.
- Doğan, A. ve Garan, B. (2013). "Anılara Yansıyan Yönleriyle Arnavutluk ve Arnavutlar". *VIII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı*, Arnavutluk Tiran, s.427-451.
- Hanioğlu, Ş. (2001) "İttihat ve Terakkî Cemiyeti". *DİA*, C. 23, İstanbul, s. 476-484.
- İnalçık, H. (2005). "Türkler ve Balkanlar", *Balkanlar Bal-Tam Türklük Bilgisi 3*. Prizren, s. 20-44.
- İsmail Kemal Bey. (2016). *İsmail Kemal Bey Hatıratı* (2.Baskı). Tarih Vakfı Yurt Yayınları, (A. İslamoğulları ve R.Hoxha, Çev.), İstanbul.
- Jelavich, B. (2009). *Balkan Tarihi, C.II*. (2. Baskı), Küre Yayınları, İstanbul.
- Kılıç, S. (2006). "Bir Osmanlı Aydınının Arnavutluk'a Dair Görüş ve Düşünceleri". *A.Ü.Osmanlı Tarihi Araştırma Merkezi Dergisi (OTAM)*, S.19, Ankara, s.257-270.
- Koloğlu, O. (2006). "Faik Bey Konitza'nın Arnavutluk Sorunlarına İlişkin 1899 Tarihli Memorandumu". *Balkanlar'da İslam Medeniyeti II. Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri*, İstanbul, s. 13-27.
- Kuzucu, K. (2012). "Layihalar Işığında Bağımsızlık Sürecinde Arnavutluk'un Sosyal ve Siyasal Durumu (1860-1908)". *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*, XII/2, s. 309-332.
- Mazower, M. (2007). *Selanik: Hayaletler Şehri Hristiyanlar Müslümanlar ve Yahudiler (1430-1950)* (1. Baskı), (G. Ç. Güven, Çev.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Nicol, D.M. (1999). *Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453)* (1. Baskı). (B.Umar, Çev.), İstanbul.

Özcan, H. (2011). *Atatürk Dönemi Türkiye-Arnavutluk İlişkileri (1920-1938)*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

Rrapaj J. ve Kolasi, K. (2013). "The Curious Case of Albanian Nationalism: the Crooked Line from a Scattered Array of Clans to a Nation-State". *Ankara University Faculty of Political Science The Turkish Yearbook of International Relations*, Volume 44, s.185-228.

Safi, P. (2012). "Üç Tarz-ı Çete". *KEBİKEÇ İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, S. 34, s. 85-105.

Sinro, A. (2011). *Osmanlı'nın Sancılı Yıllarında Araplar Kürtler Arnavutlar* (1. Baskı), Selenge Yayınları, İstanbul.

Şıvgın, H. (2003). "Arnavutlarda Milli Bilincin Gelişme Sürecinde Yaşanan Siyasi Olaylar". *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 147, s.131-152.

Türker, A.S. (1996). "*II. Abdülhamit Dönemi Osmanlı Devletinin Arnavutluk Siyaseti*". (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Yiğit, Y. (2009). "Milliyetçilik Çağında Prizren". *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/8 Fall, s. 2462-2491.

Zeyrek, S. (2012). "II. Meşrutiyet'te Demokratik Muhalefetin Sonu: Arnavut İsyanları ve Sonuçları". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.33, s.299-336.

İnternet Kaynakları

Faik Bey Konitza, "1899 Memoir on the Albanian National Movement", 08 Mart 2018, http://www.albanianhistory.net/1899_Konitza/index.html